

PHÁT TRIỂN ĐÔ THỊ TRONG CHIẾN LƯỢC CHUYỂN ĐỔI SANG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG

PHẠM VĂN TRÌNH

Thế giới ngày nay đang bước vào thời kỳ đô thị hóa cao độ, đặc biệt ở các nước thuộc thế giới thứ ba. Song cũng cho đến nay, thế giới chưa có một nước nào có chính sách đô thị ổn định. Quá trình đô thị hóa kéo theo sự biến đổi sâu sắc nền kinh tế của mỗi nước, và mỗi nước cũng tiến hành đô thị hóa theo đặc điểm riêng của mình.

Đối với nước ta cũng vậy, chúng ta không lấy gì làm lo ngại trước hiện tượng có tính quy luật đó, song cũng cần thấy trước con đường phát triển đô thị, để điều khiển nó sao cho hài hòa. Điều khiển quá trình phát triển đô thị là làm sao không để bộ phận này cản trở và làm hỏng bộ phận khác, phần phát triển sau không phá hỏng phần đã có trước..., có tác dụng thúc đẩy nền kinh tế của đất nước phát triển hòa nhập với nhịp độ phát triển kinh tế thế giới và khu vực.

1. NHẬN THỨC VỀ ĐÔ THỊ HIỆN ĐẠI:

Cho đến ngày nay nhiều nước cũng như nhiều người hiểu danh từ đô thị nhiều khía cạnh khác nhau, tuy vậy cũng đã đi đến khái niệm thống nhất: *Đô thị hay thành phố là điểm dân cư tập trung với hoạt động chính không phải là nông nghiệp*. Thành phố là một đô thị có biên giới hành chính và đất đai cụ thể, với quy mô dân số nhất định. Ngày nay người ta chia thành phố trên thế giới làm 4 loại theo quy mô dân số: Loại cực lớn, loại lớn, vừa và nhỏ. Trong khi đó đô thị bao gồm tất cả các loại điểm dân cư từng cụm hoặc rải rác theo nhiều dạng khác nhau rất khó phân định như ven lộ, ven sông..., và phân bố trong cả nước.

Trong chế độ Tư bản đô thị hóa ra đời cùng với công nghiệp hóa. Ngày nay, tình hình sản xuất hàng hóa cùng với nền kinh tế thị trường mang tính quốc tế, một loạt hàng điện tử được sản xuất ở Nhật có thể là hàng hóa của rất nhiều nước. Vì vậy trung tâm đô thị, đặc biệt đô thị các nước đang phát triển là trung tâm thương mại dịch vụ, chế biến lắp ráp... ngân hàng, khách sạn, siêu thị, chợ v.v... Ở các nước châu Á như nước ta rõ ràng các chợ chiếm vai trò đặc biệt. Thiếu chợ sẽ phát sinh lấn chiếm vỉa hè như ở nước ta hiện giờ. Những đô thị còn mang nhiều tính chất hành chính ngày càng tỏ ra kém hiệu quả do sự ràng buộc bởi bộ máy quan chức công kênh quan liêu hóa, đi theo một số chính sách thiếu khuyến khích như chính sách lương, chính sách nhà ở phân theo chức vụ, quyền sở hữu không được xác định...

Rõ ràng đô thị có một quá trình phát triển, bản thân đô thị là một cơ thể sống, thống nhất là luôn biến động có tính khách quan, không tùy thuộc ý muốn chủ quan của bất cứ ai hoặc nhà cầm quyền nào.

Nhiều đô thị ngày nay đã chuyển sang giai đoạn đô thị thế giới, thành phố trở thành quốc tế hơn do có sự phân công lao động quốc tế với tính năng động của bản thân thành phố. Ngày nay không còn có thành phố nào đặt ngoài bối cảnh quốc tế để xem xét, cuộc

cách mạng đô thị bất chấp các biên giới. Nhiều thành phố từ sản xuất đã chuyển sang tiêu thụ, dịch vụ và thương mại hóa sản xuất theo tập quán tiêu dùng của bản xứ và lưu thông quốc tế. Nhưng dù sao đi nữa nghiên cứu quá trình đô thị hóa cũng cần thiết phân tích đến quá trình phát triển của sản xuất.

2. PHÁT TRIỂN ĐÔ THỊ VÀ CHIẾN LƯỢC CHUYỂN ĐỔI SANG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG.

Đô thị, đặc biệt là các thành phố lớn ngày nay đã trở thành các trung tâm hoạt động kinh tế quốc tế hóa ở mức cao thông qua buôn bán và lưu thông tiền tệ.

Nền kinh tế thị trường đã cho thấy nguồn thu nhập quốc gia thông qua hoạt động ở các đô thị là chủ yếu, vì vậy phát triển đô thị là phát triển kinh tế của đất nước.

Để đạt được yêu cầu này trước hết mỗi nước phải có một chính sách phát triển đúng đắn, nó phải được ưu tiên đặt vào chính sách và kế hoạch phát triển xã hội. Chính sách đô thị phải dựa vào 3 yếu tố sau đây:

- Chính sách kinh tế chung.
- Chính sách cục bộ khu vực như tài chính, đất đai, công nghiệp v.v...
- Yếu tố nội tại của bản thân đô thị.

Trong nhiều trường hợp yếu tố thứ 3 phải là yếu tố chính mang tính khách quan và tích cực nhất.

Chính sách đô thị chiếm vị trí nào trong các chính sách phát triển?

Chính sách đô thị ngày nay cơ bản dựa vào thị trường thế giới, thành phố là chỗ dựa cho sự tiêu thụ duy nhất xứng đáng được quan tâm. Đặc biệt là tiêu thụ tiền tệ. Nếu lấy công nghiệp hóa để tích lũy kinh tế mà không đi từ thành phố thì sẽ bị hạn chế và thiếu chủ động vì như trên đã nói rõ thời đại thương phẩm hóa sản xuất. Đặc điểm duy nhất của nó, chất lượng duy nhất của nó là ở khả năng tập trung một phần đáng kể của hoạt động sản xuất và bảo đảm cái cần phải gọi là tái sản xuất những người sản xuất

Những vấn đề có liên quan đến chiến lược chuyển hóa xã hội với cuộc khủng hoảng và những quan hệ giữa Nhà nước và xã hội có tính thời sự nóng bỏng sẽ đem lại cho đô thị tất cả vị trí xứng đáng của nó cần được giữ. Đặc biệt ở những nơi nền kinh tế tiềm tàng chưa bộc lộ hết bản năng, thì phát triển tốt nhất từ kinh tế đô thị.

Những vấn đề nào có liên quan nhất đến chính sách phát triển đô thị?

Trước tiên phải nói đến chính sách phát triển nông thôn, là điểm tựa cho phát triển đô thị. Rõ ràng đối mặt với thành phố là những nhân tố có tích chất nông thôn như sự tiếp tế nguyên liệu, lương thực, mở rộng đất đai, dân cư.

Nông thôn tồn tại theo chế độ phong kiến xa xưa không phù hợp, khiến cho năng suất lao động không tăng, đặc biệt thu nhập của nông thôn rất thấp gây nên sự di dân trầm trọng ra thành phố.

Sự phát triển mới nền nông nghiệp ngày nay gắn liền với thương mại hóa sản xuất, lưu thông tiền tệ đi đôi với đổi mới phương thức sản xuất, thay đổi cơ cấu về ruộng đất và hình thức sở hữu ở nông thôn. Sự thương phẩm hóa sản phẩm nông nghiệp gắn với thị trường biến động làm cho sản xuất nông nghiệp năng động hẳn lên, mối quan hệ giữa nông thôn và thành thị phát triển, giảm dần mức chênh lệch về thu nhập giữa người dân nông thôn và thành phố, ổn định được đời sống, đó là nguyên nhân chính phát triển nông thôn. Ngược lại không làm cho thu nhập nông thôn được cân bằng với người dân đô thị thu không tránh khỏi sự bùng nổ di dân từ nông thôn ra thành phố, số thất nghiệp ở thành phố ngày

càng tăng và cơ sở sản xuất nông thôn càng suy sụp kéo theo một sự ảnh hưởng sâu sắc phát triển đô thị.

Vi ấy đặc biệt ở các nước thế giới thứ ba phải coi trọng chính sách phát triển nông thôn, và tất yếu không được tách rời giữa chính sách đô thị và chính sách nông thôn. Mọi biện pháp như cấm việc di dân nông thôn ra thành thị, định cư các vùng kinh tế mới có tính cưỡng bách v.v... đều thất bại, nếu như những người dân nông thôn từ quê hương của họ không được đổi mới và ổn định.

Thứ hai là phải nói đến chính sách cư trú của thành phố

Đó là một chính sách quan trọng thực hiện quyền có nơi ở của người dân trên phạm vi toàn thế giới cũng như qui định của Hiến pháp nước ta.

Biện pháp quan trọng hàng đầu là: Nếu không thể cung cấp cho mọi người nhà ở tiêu chuẩn hóa có đủ tiện nghi, thì ít nhất phải cho phép từng người có điều kiện tốt hơn về nhà ở. Vai trò của nhà nước không phải sản xuất ra nhà ở mà tạo điều kiện thuận lợi để có được nhà ở.

Nhà ở là vấn đề có tính chiến lược kinh tế và xã hội nói chung và đặc biệt ở đô thị đang chuyển nền kinh tế thì càng cấp bách hơn, cần được mọi chính phủ quan tâm Nhà ở có ảnh hưởng phát triển kinh tế đô thị, đa số nhà ở đô thị gắn liền với kinh doanh và sản xuất thiếu nhà ở còn tạo ra cho trẻ con hư hỏng do thiếu chỗ học tập và giáo dục của gia đình v.v...

Thứ ba là chính sách kinh doanh và sản xuất

Nhà nước phải chú trọng các chính sách kinh doanh và sản xuất cho cả tư nhân và liên doanh đầu tư của nước ngoài. Cần có đạo luật đảm bảo quyền sở hữu tài sản, tiền tệ của những nhà kinh doanh lớn, đó là động lực phát triển đô thị. Việc quan hệ giao lưu quốc tế trong điều kiện kinh tế thị trường hiện nay không thể chỉ có tập trung trong tay nhà nước, mà hoàn toàn có thể tin cậy vào các tập thể cũng như cá nhân kinh doanh có hiệu quả làm giàu cho đất nước, giảm nhẹ gánh nặng biên chế nhà nước và nạn thất nghiệp.

Thứ tư là chính sách về đất đai đô thị

Đất đai đô thị là yếu tố để sản xuất ra thành phố, là một giá đỡ khiếm tốn để đón nhận một sự đầu tư to lớn. Giá trị đất đai thực sự giấu mình dưới bất động sản có khi đến hàng trăm tỷ.

Giải quyết vấn đề đất đai đô thị bằng kế hoạch hóa phát triển đô thị và qui hoạch đô thị từng bước. Ở các nước thế giới thứ ba hiện nay chưa có cơ sở tạo nên chính sách đất đai ổn định, thị trường thế giới chưa thâm nhập ở nước ta, trong nước sự tranh chấp đất đai còn diễn ra ác liệt do chúng ta chưa có chính sách và định giá một cách cụ thể. Ở nhiều nước kinh tế phát triển đất đai là nguồn tài sản lớn của kinh tế đô thị cần phải được phân loại, định giá và cải cách quản lý bằng pháp luật.

3. VỀ CÁC TRUNG TÂM ĐÔ THỊ CỔ VÀ CŨ

Các khu phố cổ và cũ thường nằm tại trung tâm các đô thị, hình thành và phát triển lâu dài trong cả một quá trình lịch sử có khi tới hàng nghìn năm - như Hà Nội Việt Nam. Các công trình kiến trúc ghi dấu đậm nét nền văn hóa, trình độ sống và tư duy phong phú của dân tộc trên các chặng đường lịch sử đã đi qua. Vì lẽ đó các khu phố cổ và cũ ở nước ta có giá trị lớn, giữ vị trí quan trọng đặc biệt ở các đô thị, là những di sản quý báu của đất nước cũng như của thế giới.

Các khu phố cổ và cũ của Việt Nam đặc biệt như Hà Nội, thành phố Hồ Chí Minh, Huế, Đà Nẵng, Hội An, Khánh Hòa (Nha Trang) v.v... cũng là di sản quý báu của thế giới, cần có sự tham gia của bạn bè năm châu bốn biển, các tổ chức quốc tế v.v...

Cần phải định hướng được mục tiêu, phương pháp đánh giá và nêu lên được danh mục xếp hạng các khu phố cổ và cũ ở nước ta.

Có ba mục tiêu chủ yếu: Cải tạo, bảo tồn và nâng cấp, cần lấy mục tiêu bảo tồn là trọng điểm nhất. Bảo tồn là trung tâm của quá trình cải tạo và nâng cấp, những việc làm xây dựng có chiều phá bỏ, biến đổi di sản lịch sử sẽ dẫn đến sai lầm lớn.

Nói đến cải tạo bảo tồn và nâng cấp các khu phố cổ và cũ là bảo tồn toàn vẹn trong từng khu, chống việc xây chen chấp vá kể cả cần đình chỉ và phá bỏ những công trình xây chen, cải tạo không hợp lý, nhất là trong điều kiện mở rộng kinh tế, mật độ dân số tập trung lớn. Ở các khu trung tâm này cần chú trọng bảo tồn.

Đặc điểm các đô thị cổ và cũ hiện nay của nhiều nước trên thế giới cũng như ở nước ta là nơi tập trung dân cư đông đúc chuyển sang nền kinh tế thị trường phát triển thương mại và dịch vụ là trung tâm. Vì vậy chương trình bảo tồn cải tạo nâng cấp các khu phố cũ và cổ chứa đựng tính chất xã hội và kinh tế sâu sắc của kiến trúc đô thị Phương Đông. Phải triển khai trên cơ sở kế hoạch và quy hoạch thống nhất, phải có bước đi và phương pháp đúng đắn, kết hợp giữa lực lượng trí tuệ khoa học tự nhiên và xã hội, giáo dục và động viên quần chúng tại chỗ cùng tham gia với tư cách là người chủ công trình. Vì vậy tất yếu là có sự tham gia của các lực lượng báo chí và thông tin đại chúng.

Sự bảo tồn các khu phố cổ và cũ ở Việt Nam cũng sẽ mang lại hiệu quả kinh tế cao, góp phần làm giàu đẹp cho đất nước nâng cao điều kiện sống và mức thu nhập trước hết là cho người dân tại chỗ, góp phần vào công cuộc xây dựng và phát triển đô thị và nền kinh tế của đất nước đang chuyển sang nền kinh tế thị trường.



Nhà Xã hội học Pháp Rose - Marie Lagrave trao đổi mối quan hệ giữa đô thị hóa và phát triển nông thôn tại Viện Xã hội học.